

Quin model productiu per a quina societat?

JOAN SUBIRATS I HUMET Catedràtic de Ciència Política i investigador de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques de la Universitat Autònoma de Barcelona

Un dels fenòmens més inquietants dels darrers anys ha estat la capacitat de convertir un artifici construït pels humans com és l'economia en un fenomen que es presenta com si estigués fora del control social. Hem anat acceptant que es naturalitzi l'economia, fins a situar-la fora del debat polític i social. Algú, per exemple, pot afirmar que determinada proposta o iniciativa no és possible «per raons econòmiques» o, en el mateix sentit, es poden descartar sense massa problemes opcions concretes d'acció envers un pro-

blema social amb la simple afirmació que «això econòmicament no és viable». El més probable és que tothom accepti aquesta asseveració com si l'argument es referís al temps, a variables geogràfiques o a condicions estructurals. La crisi actual, de dimensions globals i fortament estructurals, ens permet repensar aquesta situació i plantejar-nos preguntes com la que encapçala aquesta contribució. No és la societat la que està al servei del sistema productiu, sinó el sistema productiu el que està al servei de la societat. En el nou

escenari en què ens trobem, caldria recordar que ens toca a nosaltres decidir com volem organitzar i estructurar els intercanvis econòmics, valorar-ne els pros i els contres; ens toca a nosaltres decidir com volem distribuir càrregues i avantatges, com pensem la producció i distribució de béns i serveis.

El que aquí defensem, doncs, és una perspectiva que no vol amagar el caràcter evidentment polític de tot debat sobre les formes de producció i acumulació

JOAN SUBIRATS I HUMET

econòmica en qualsevol lloc del món i que, per tant, vol denunciar la suposada neutralitat política de qualsevol model econòmic. Política i economia no funcionen en àmbits separats i aliens. Quan l'activitat econòmica va poder alliberar-se de la moral -i ha anat aconseguint allunyar-se de la política-, ha tractat d'aparèixer com una ciència i una manera de fer plenament autònoma, i ens trobem aquesta aproximació arreu, amb una forta tendència al determinisme. Els esforços per presentar aquesta visió hegemònica de l'economia envoltada d'una aura d'objectivitat i autonomia pel que fa als interessos i conflictes socials, aconsegueixen que pugui allunyar-se de la problematització de qüestions com què i qui defineix allò que és útil, com definim valor, com conceptualitzem la riquesa, qui defineix el bé comú, com hem d'entendre la justícia o el progrés, com distribuïm «ob-

jectivament» costos i beneficis derivats de qualsevol acció pública o privada, etc. De fet, quan es tracten aquestes qüestions des d'aquesta perspectiva de reflexió econòmica avui preponderant, es fa buidant el debat dels components antropològics, ètics i polítics que són necessaris per a entendre el context i els efectes de tota activitat econòmica.

Política i economia no funcionen en àmbits separats i aliens.

Ens trobem, doncs, al mig d'un notable reduccionisme pel que fa al contrast d'idees sobre l'activitat econòmica, i considero que això afecta negativament el debat sobre el model de societat que volem, o com avançar en l'autonomia i la realització per-

sonal, ja que tot plegat es presenta subordinat a un imperatiu econòmic evident. Tot plegat acaba provocant la confusió entre els mecanismes d'assignació de recursos de tota economia de mercat i la «societat de mercat», i comporta que els valors de la competència s'acabin considerant indiscutibles. Això encara és més evident quan el sistema financer i el sistema productiu es desconnecten, com ara passa (acomiadaments que generen augment de cotitzacions en borsa, política de subcontractacions generalitzada, etc.), i generen dinàmiques amb forts impactes socials, que se'ns presenten com a automàtiques, davant la mirada aparentment impotent dels poders públics.

El que volem defensar és que, abans de començar a discutir quins són els recursos i els punts forts bàsics d'un espai territorial

determinat, i per tant, quines prioritats productives i quines dinàmiques econòmiques cal impulsar, hauríem d'aturar-nos a pensar què volem col·lectivament i quins valors i objectius són els que socialment es consideren prioritaris. Evitaríem, així, segmentar economia i societat, debat econòmic i debat social.

Tot plegat pot semblar una mica absurd o fins i tot considerar-ho superflu. No hauria de ser necessari reivindicar el contrast d'idees sobre l'activitat econòmica, ja que ha estat un dels punts centrals del conflicte polític en tots els temps. Des l'any 1989 i la ràpida dissolució dels règims d'economia planificada, però, semblava que aquesta mena de debats eren estèrils, ja que aparentment no hi havia gaires alternatives a l'hora de pensar en formes d'organitzar el sistema econòmic i productiu. Cal també considerar altres elements. En acabar la Segona Gran Guerra, tot l'èmfasi donat a les polítiques redistributives va situar el punt d'equilibri polític en la capacitat de combinar bons rendiments productius, derivats d'una economia de mercat amb forts suports públics, i polítiques redistributives que, fent servir paraules de l'article 9.2 de la Constitució espanyola, remoguessin els obstacles que impediien que la llibertat i la igualtat fossin realment efectives. Aquest gran consens de socialdemòcrates

i democristians situava el conflicte en l'abast o les proporcions de redistribució de les polítiques socials i en l'esforç de subsidiarietat que els poders públics havien de mantenir per a «ajudar» l'eficiència «natural» del mercat en les tasques d'assignació i reassignació de recursos.

No és la societat la que està al servei del sistema productiu, sinó el sistema productiu el que està al servei de la societat.

La ràpida evolució cap a escenaris econòmics i productius molt marcats per la mundialització dels intercanvis, a cavall del gran canvi tecnològic, i la capacitat de desvincular producció i enclavament territorial han desequilibrat les relacions entre poder econòmic i poder polític i han provocat la creixent contradicció entre dos elements que aparentment se situaven en un mateix horitzó normatiu: la competitivitat econòmica i la igualtat social. És evident que el tipus d'economia que s'ha anat consolidant es basa en l'intercanvi competitiu, que tendeix a concentrar guanyadors i perdedors. I els dos bàndols es van distanciant a mesura que anem avançant en aquest segle. A més a més, tot això esdevé en

moments en què creix la percepció que no hi ha hagut mai tanta riquesa disponible i quan tenim més informació que en cap altre moment històric sobre el grau de pobresa i exclusió que ens envolta i som també més conscients que mai dels límits que l'actual model de desenvolupament té plantejats des del punt de vista ambiental. Tot plegat ens fa replantejar els mateixos principis inspiradors del sistema econòmic, un sistema competitiu que genera individualisme i enfrontament. Una competitivitat que s'ha convertit en un principi absolut, autònom i amb existència pròpia.

Deia Hayek que la societat és un conjunt d'«individus que competeixen entre si per la possessió dels béns disponibles» i, d'aquesta manera, exposava l'eix central de la racionalitat burgesa. És precisament aquesta centralitat de la competitivitat la que situa la cooperació i la solidaritat en l'altre pol de l'equació. La construcció abstracta de l'individu com a entitat evident per si mateixa contrasta amb la seva condició inexorable d'ésser social i amb l'existència dels béns comuns com a conjunt de principis, regles, institucions i mitjans que permeten promoure i garantir l'existència de tots els membres d'una comunitat humana. D'altra banda, és cert que, de manera insospitada, democràcia i capitalisme han anat convertint-se en una

parella de ball inseparable, tot i que, més aviat, la tradició històrica ens parla d'una constant tensió entre la tendència igualitària de la democràcia i l'acceptació de la desigualtat com a element natural i fonamental de la concepció de què parteix l'individualisme econòmic, com a punt de partida del capitalisme. La voluntat i la capacitat de construir una altra economia ha de basar-se també a posar en relleu aquesta contradicció i reivindicar la democratització econòmica.

És en aquest sentit que els principis del cooperativisme assoleixen nous relleus. Com sabem, una cooperativa agrupa persones que, de manera voluntària, tracten com a grup de satisfer les seves necessitats econòmiques, socials i culturals, i ho fan acceptant la plena gestió democràtica de l'organització i la propietat conjunta de tot plegat. És en aquest context en què els valors d'autoajuda, autoresponsabilitat, democràcia, igualtat, equitat i solidaritat prenen una dimensió rellevant i apunten a formes de convivència molt allunyades de les que es desprenen d'aquesta «societat de mercat», on predomina l'interès individual i la competitivitat social.

Cal replantejar els principis inspiradors del sistema econòmic, un sistema competitiu que genera individualisme i enfrontament.

Per tant, quan parlem d'economia social entenem una forma de veure l'empresa com una organització de la producció i la supervivència diferent de la de les empreses convencionals en l'economia de mercat, sense renunciar en absolut a l'eficàcia professional i a la rendibilitat empresarial. Aquestes iniciatives tenen com a valors principals la primacia de les persones sobre el capital, la gestió participativa i democràtica, el compromís de les persones amb la ciutadania activa i la seva implicació en la comunitat, la solidaritat, la responsabilitat social i el desenvolupament sostenible. És significativa la preocupació per generar i assegurar ocupació de qualitat, que juga un paper molt important en el desenvolupament local i la cohesió social. No cal insistir molt en la idea que economia social i deslocalització no són termes que acostumin a anar junts. Si busquem «territoris socialment responsables»,

i no només empreses amb «responsabilitat social corporativa», cal treballar els lligams i els vincles entre territori i sistema productiu i això, inevitablement, ens portarà a valorar l'economia social com una de les alternatives més sòlides.

En aquest sentit, seria bo anar posant-se d'acord sobre quines són les innovacions que l'aproximació cooperativa i democràtica incorpora a les formes de convivència i regulació social, ja que en molts casos les vies de transformació social han de partir de realitats concretes i palpables, de vivències compartides. Cal no oblidar que aquesta renovació i actualització del debat sobre l'economia social i cooperativa s'ha d'emmarcar en el procés d'accelerat de canvi d'època que travessem, en què molts dels elements estructuradors de la vida i de la convivència social (treball, família, composició social, cicle de vida, etc.) experimenten transformacions molt profundes.

¿Disposem de les eines i els instruments conceptuals suficients i actualitzats per a afrontar aquests reptes? Tenim aquí un nou repte: el de la capacitat de construir de manera inductiva, aprofitant les experièn-

cies properes, les maneres i formes de pensar i actuar, els sabers acumulats i les noves perspectives de cadascun dels territoris. Temes com la gestió democràtica, el desenvolupament i l'apoderament de les persones protagonistes de les iniciatives empresarials, a més de l'anàlisi de les condicions de treball, l'avaluació de resultats o la connexió entre resultats econòmics i resultats socials són aspectes que cal abordar i sobre els quals és possible aprofitar l'experiència acumulada.

Cal restituir l'economia social i cooperativa a les prioritats de les polítiques públiques.

Tot plegat ens porta a la urgent restitució de l'economia social i cooperativa a l'agenda

dels poders públics i a les prioritats de les polítiques públiques. ¿Tenen avui els emprenedors del sector el mateix grau d'atenció que els emprenedors de l'economia convencional? ¿Disposen del mateix reconeixement, ajudes i interès del que disposen les grans i petites empreses privades? I, també, ¿acumula el sector capacitats semblants a les de les altres polítiques públiques? ¿Es treballen les relacions entre polítiques socials, educatives, de salut, ambientals o d'habitatge i les capacitats i potencialitats de l'economia social i cooperativa? Crec que s'ha de reivindicar un canvi en aquest tema i una visió més intel·ligent i estratègica sobre el paper del sector en el canvi de paradigma i de democratització econòmica. L'economia social i cooperativa no és un sector obsolet, tradicional o perifèric. Expressa avui una altra manera de construir desenvolupament i de fer governança econòmica i social. El

codi genètic del sector de l'economia social i cooperativa transporta valors que són avui essencials per a combinar exigències econòmiques i socials, rendibilitats productives i d'inclusió i pertinença. I així ho expressa el naixement de moltes d'aquestes empreses i iniciatives. En conseqüència, s'ha d'exigir que els rendiments del sector no es simplifiquin, situant-los al mateix nivell d'aquells que bàsicament busquen rendibilitat i benefici propi. Calen, doncs, projectes i programes específics, que valorin allò que és propi d'aquest sector. Necessitem avançar, per tant, en polítiques públiques que reconguin i impulsin el sector. Un sector que ofereix alternatives provades històricament, plenament actuals en molts llocs del món, i amb fortes potencialitats a casa nostra, si volem trobar maneres més consistents de relacionar democràcia política, justícia social i dinàmica econòmica.